

به نام خالق قلم

مطالعه و بررسی علل فرار یا مهاجرت نخبگان و تکنسین‌ها به خارج از کشور

پیشگفتار

ایران زمین، سرزمینی پهناور است با پیشینه‌ای تاریخی در علوم و هنرهای مختلف به وسعت مرزهایش؛ اما آنچه در امروز در اوضاع و امور کشور مشاهده می‌شود با پیشینه و تاریخ غنی همکوئی ندارد از جمله این موارد سیل عظیم مهاجرت نخبگان مجریان و امثال‌هم است چنان که به نقل از روزنامه دنیای اقتصاد آخرین آمار مهاجران ایرانی که ثبت شده، ۶۵ هزار نفر در سال است که رکورد تازه‌ای برای ایران است و پیش‌بینی می‌شود که این آمار ظرف سال آینده و با ثبت خروجی‌های تازه افزایش خواهد یافت. این مهاجرتهای پی در پی خروج‌های پی در پی پول و ارز (به مبلغ تقریبی ۱۲۰ هزار دلار به ازای هر نفر)، توانم با مهارت و پتانسیل را در بر دارد.

به راستی امروزه انگیزه و عوامل مهاجرت بسیاراند؛ لکن در این مقاله که از مقاله بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی موثر بر میزان گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور" نوشته سعیده بزرگ شهلا کاظمی پور و رضا علی محسنی بسیار وام گرفته است، سعی داریم تا تنها عوامل اقتصادی موثر بر این واقعه را بررسی و تحلیل کرده و سپس نظر خود را با شما در میان گذاریم. همچنین نمودارهایی قابل تأمل در بخش پیوست درج شده‌اند.

چکیده

در ابتداء مقدمه‌ای از بحث مهاجرت و نیز فرار نخبگان و کارآموختگان به عمل می‌آید.

سپس معرفی به چند مطالعه و تحقیق داخلی و خارجی پیشین خواهیم داشت. پس از آن مبانی نظری پژوهش و چارچوب آن تبیین می‌گردد.

در ادامه آن تنها فرضیه پژوهش معرفی گشته و سپس به روش شناسی و تعریف متغیرهای مورد نیاز پژوهش خواهیم پرداخت.

سپس دو نوع یافته نتیجه شده از پژوهش را مورد تحلیل و بررسی قرار داده و نتیجه آزمون فرضیات پژوهش را مورد بحث قرار می‌دهیم.

در انتها نیز یک نتیجه گیری تامل برانگیز به بحث گذاشته خواهد شد.

مقدمه

یکی از مباحث اساسی در زمینه توسعه بهره‌گیری درست و منطقی از تواناییها و استعدادهای نیروی انسانی بخصوص نیروهای انسانی متخصص و تحصیل کرده در جامعه است. به عبارت دیگر، میزان بهره‌گیری منابع انسانی از فرصت‌های مناسب توسعه همراه به عنوان یکی از شاخصهای اساسی توسعه انسانی مطرح بوده و هست. بسیاری از جوامع بشری متوجه شده‌اند که رشد و پیشرفت افراد نخبه و سرآمد می‌تواند یکی از جنبه‌های اساسی توسعه و تحول در هر کشوری باشد. نخبه فردی باهش، مستعد خلاق کارآفرین و با نبوغ فکری می‌باشد که با فعالیت ذهنی خود و ایجاد نوآوری به رشد و توسعه کشور سرعت می‌بخشد نخبگان میتوانند امور را بهتر انجام دهند و قدم‌های مؤثری در رفع مشکلات محیط جامعه و کشور بردارند (اساسنامه بنیاد ملی نخبگان)

دانش آموختگان و نخبگان دارای ظرفیت‌های بالقوه ای هستند که در صورت وجود فضاهای مناسب، قادرند توانمندی‌های خود را بروز دهند و به سرمایه‌های انسانی تبدیل نمایند. بی‌تردید، بهره‌گیری از ظرفیت‌های نخبگان و دانش آموختگان سهم منابع انسانی را در تولید علم افزایش میدهد و توسعه مبتنی بر دانایی را با محوریت رشد انسان آگاه خلاق و آزاد محقق خواهد کرد.

نیروی انسانی متخصص و با انگیزه، مهمترین سرمایه بشریت در حفظ و توسعه حیات است و پیشرفت و ترقی کشورها در گرو جذب پرورش نگهداری و بهره برداری صحیح از نخبگان و منابع انسانی فرهیخته می باشد. این نوع سرمایه گذاریها که طی سال ها و با صرف منابع مادی و معنوی نامحدود میسر می شود، متخصصان را به سرمایه ملی مبدل میکند.

علیرغم تحمل هزینه و سرمایه گذاری زیاد کشورهای در حال توسعه برای تربیت این منابع این کشورها با پدیده ای به نام «مهاجرت نخبگان» یا «فرار مغزها روبه رو هستند. این امر لطمات جبران ناپذیری را از لحاظ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به این کشورها وارد میسازد و عملأً فرست بهره برداری از این سرمایه گذاری را از آنها سلب مینماید (کاظمی پور، ۱۳۸۳: ۲)

اصطلاح «فرار مغزها که معادلی برای مهاجرت نخبگان میباشد به نوعی اجبار در مهاجرت نیروی کار، متخصص و ماهر از سرزمین مبدأ اشاره دارد. این مفهوم عملاً ناظر به وضعیتی است که در آن نیروهایی از کشور مهاجرت می کنند که اولاً کشور مبدأ به آنان نیاز دارد، ثانیاً کشور توان حفظ و نگهداری آنان را در مرزهای خود ندارد.

مسئله مهاجرت نخبگان یک مسئله چند بعدی است که از ابعاد، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و در نهایت جمعیتی میتوان به آن توجه کرد. پدیده مهاجرت نخبگان از حادترین مسائل و مشکلات کشورهای در حال توسعه به ویژه ایران میباشد. طبق آخرین آمار رسمی ارائه شده از سوی سازمان ملل متعدد کشور ایران در بین ۷۷ کشور در حال توسعه جهان رتبه سوم قرار مغزها را با توجه به جمعیت خود دار است و همچنین مقصد بیش از نیمی از این نیروهای متخصص کشور آمریکا میباشد دفتر جمعیت سازمان ملل (۲۰۱۳)

بنا بر گزارش موسسه آموزش بین المللی (يونسکو) تخمین زده میشود دانشجویان ایرانی در سال ۲۰۱۵ بیش از ۳۲۰ میلیون دلار وارد چرخه اقتصاد آمریکا کرده باشند. این میزان سرمایه ای که از کشور خارج شده تقریباً نزدیک به ۵ هزار میلیارد تومان است و در رده بندی ایران از بین ۱۵ کشور اول دنیا از نظر تعداد دانشجو در آمریکا طی سالهای ۲۰۱۴-۱۵ ، با تعداد ۱۰ هزار و ۱۹۲ دانشجو بعد از مکزیک رتبه یازدهم را به خود اختصاص داده است. بر اساس گزارش بنیاد ملی نخبگان، طی ۱۸ سال (۱۳۹۶-۱۳۷۸) (۲) درصد از کل دانشجویان ایرانی از کشور خارج و تا سال ۲۰۱۶ بیش از ۵ هزار دانشجوی ایرانی در خارج از کشور مشغول تحصیل و کار بوده اند. مطالعات این بنیاد حاکی از آن است که به طور متوسط ۱۵ درصد از رتبه های برتر آزمونهای سراسری بین سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ به خارج مهاجرت کرده اند.

شخص حریان بالقوه مهاجرت و جذب استعدادها نخبگانی که تمایل به ورود به کشور دارند، منهای نخبگانی که میل به خروج از کشور دارند نسبت به کل جمعیت برایر ۲۷٪ - درصد است ؛ یعنی اگر محدودیت ها حذف شود تعداد افراد با استعداد و نخبه ای که از کشور خارج می شوند، بیش از آنهایی است که وارد کشور میشوند پرونده مهاجرت ایران گیت ۱۳۹۸ بر اساس گزارش موسسه اروپایی مدیریت کسب و کار در سال ۲۰۱۹ ، ایران از نظر شاخص جهانی رقابت پذیری استعدادها شاخصی برای اندازه گیری توان کشورها در رقابت بر سر استعدادها رتبه ۹۷ را در بین ۱۲۵ کشور جهان کسب کرده است (پرونده مهاجرت ایران گیت ۱۳۹۸ با توجه به ارقام فوق می توان گفت که مهاجرت نخبگان در ایران به عنوان یکی از مهمترین مسائل عدمه کشور است و اگر سیاستگذاری و برنامه ریزی در این زمینه انجام نشود شاهد افزایش روز افزون این نوع مهاجرت ها خواهیم بود همان طور که گفته شد مهمترین رسالت بنیاد امور نخبگان، شناسایی هدایت حمایت مادی و معنوی نخبگان جذب حفظ و به کارگیری و پشتیبانی از آنان است. برای پاسخگویی به این اهداف باید تحقیقاتی در مورد میزان تمایل نخبگان تحت پوشش این بنیاد به مهاجرت خارج از کشور و عوامل، اجتماعی، اقتصادی، علمی و پژوهشی موثر بر آن صورت گیرد تا این بنیاد بتواند در جذب و نگهداشت آنها موثرتر عمل نماید. این تحقیق با هدف پاسخگویی به همین سوالات اجرا شده است. در این مطالعه ابتدا با استفاده از روش کیفی و انجام مصاحبه های عمیق با ۲۲ نفر از افراد نخبه تحت پوشش بنیاد ملی نخبگان عوامل عده اجتماعی اقتصادی جاذبه و دافعه مبداء و مقصد مهاجرت نخبگان از طریق مصاحبه های عمیق مورد نظر سنجدی قرار گرفت و بر اساس جمعبندی یافته های به دست آمده از این مرحله، پرسشنامه بخش کمی تنظیم گردید. در مرحله دوم با استفاده از روش پیمایش میزان گرایش نخبگان تحت پوشش بنیاد نخبگان به مهاجرت خارج کشور مورد سنجش قرار گرفت و عوامل جاذبه و دافعه اجتماعی اقتصادی موثر بر آن شناسایی و با آزمون های آماری سنجدید شدند.

مروری بر تحقیقات پیشین

مطالعات بسیاری در ایران و جهان پیرامون عوامل موثر بر مهاجرت نخبگان انجام شده است و هر کدام از زاویه ای خاص به موضوع نگریسته اند از میان آنها نمونه های زیر قرابت بیشتری با موضوع این مطالعه دارند:

جواهری و سراج زاده (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل موثر بر گرایش دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور» از روش تحلیل ثانویه استفاده کردند. نتایج نشان داد که ۵۹ درصد از دانشجویان در حد متوسط و ۱۷ درصد در حد زیاد گرایش به مهاجرت به خارج از کشور دارند و فقط ۲۳ درصد در اندیشه مهاجرت نیستند. نقش دو متغیر پایبندی به جامعه ملی و دینداری به عنوان عوامل بازدارنده و نگرش انتقادی نسبت به شرایط کنونی و آنی جامعه به عنوان عوامل ترغیب کننده گرایش به مهاجرت از نظر آماری مورد تایید قرار گرفت.

صالحی عمران (۱۳۸۵) در تحقیقی به «بررسی نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه مازندران نسبت به علل مهاجرت خبگان به خارج از کشور» پرداخت و به دو دسته از عوامل رانشی دافعه‌های داخلی) و عوامل کشنی (جانبه‌های خارجی) توجه کرد. این تحقیق از نوع توصیفی بود. نتایج حاصل از این نظر سنجی نشان داد که عواملی نظیر عدم توجه اجتماعی به ارزش فعالیتهای علمی نبود تسهیلات لازم برای پژوهش پایین بودن حقوق و دستمزد و احساس وجود تعیض و نابرابری به طور «زیاد» و «خیلی زیاد به عنوان عوامل رانشی در مهاجرت خبگان علمی به خارج از کشور مؤثر هستند. همچنین امکانات مادی و رفاهی بهتر برای زندگی ارتقا و رشد علمی و حرفة‌ای وجود فرستهای شغلی بهتر، دسترسی به دستمزد بیشتر، آسایش روانی و اجتماعی بهتر برای خود و خانواده علاقه به زندگی در یک جامعه بدون احساس تعیض و نهایتاً ارتباط بهتر تخصص با نیازهای جامعه خارجی به ترتیب در دیدگاه اعضای هیئت علمی به عنوان عوامل کشنی قلمداد شدن.

ارشاد و حمایت خواه جهرمی (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عوامل موثر بر تمایل به برون کوچی خبگان علمی ایران به این نتیجه رسیدند که حدود ۵/۹۲ درصد از خبگان علمی تمایل به برون کوچی از کشور دارند و مهم ترین عوامل تاثیرگذار بر تمایل آنها به مهاجرت شرایط داخلی حاکم بر جامعه ایران (دافعه) و نقطه مقابل آن تصور اجتماعی مطلوب از شرایط حاکم در کشورهای پیشرفت (جانبه) است.

فلاحی (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل مهاجرت خبگان (سرمایه‌های انسانی) و ارائه راهبردهای مناسب برای پیشگیری از این پدیده انجام داد. در این پژوهش به منظور یافتن راهبردهای مناسب برای کاهش و پیشگیری از پدیده مهاجرت خبگان نیروی انسانی نظرات مهاجران بالفعل و مهاجران بالقوه در مورد عوامل کشنی و رانشی مقصود و میدا مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت. دادهای به دست آمده از هر دو گروه طبقه‌بندی و با یکدیگر مقایسه شد. نتایج نشان داد عوامل ۱ علمی آموزشی و پژوهشی، ۲ - اقتصادی، ۳ - فرهنگی، اجتماعی ۴ - سیاسی- مدیریتی در مهاجرت خبگان هر دو جامعه مورد داده، دخیل بوده اند. با توجه به یافته‌های این بررسی و زیر مجموعه‌های چهار عامل یاد شده نقاط قوت و ضعف محیط مبدأ و فرسته‌ها و تهدیدهای محیط مقصد مشخص و مورد نکاش قرار گرفت و در نهایت هفت راهبرد ارائه گردید.

نتیجه پژوهش نشان میدهد عوامل سیاسی مدیریتی بیش از عوامل دیگر در گریز خبگان در جامعه مورد بررسی نقش داشته‌اند. از نوآوریهای این تحقیق بررسی دیدگاه‌های مهاجران بالقوه و مقایسه این دیدگاه‌ها با نظر مهاجران بالفعل در مورد عوامل مهاجرت خبگان و استفاده از ماتریس SWOT برای تعیین راهکارهای مناسب است. رقیه پناهی (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل موثر بر مهاجرت خبگان از ایران»، به بررسی موضوع از منظر اعضای هیئت علمی دانشگاه تبریز پرداخته است از تحلیل یافته‌های به دست آمده از ۸۰ نفر از پاسخ دهنده‌گان به پرسش این محقق عوامل موثر بر مهاجرت مغزاً در دو دسته عوامل دافعه و جاذبه طبقه‌بندی شد. مهمترین عوامل دافعه عبارت بودند از فقدان آزادیهای مدنی نارضایتی از وضعیت موجود، نادیده گرفتن یا کم توجهی به متخصصان فقدان تسهیلات پژوهشی محیط، سیاسی ارزش قائل نشدن برای دانش بیکاری فقدان امنیت شغلی و امیدهای پایین به آینده همچنین مهمترین عوامل عبارت بودند از حقوق بالاتر، احساس آزادی بیشتر محترم شمردن علم و دانش توسط حاکمان و مسئولان، داشتن زندگی ذهنی و روحی توان با صلح و آرامش، امیدواری بیشتر به آینده اهمیت قائل شدن برای خبگان در کشورهای توسعه یافته، امنیت

شغلی آزادی اجتماعی و فرهنگی و منزلت اجتماعی بالاتر پدرام جواد زاده (۱۳۹۴) در تحقیق خود با عنوان «علل اجتماعی مهاجرت خبگان ایرانی به دانشگاه‌های آمریکا»، با استفاده از روش بیمایش در میان دو جامعه آماری (یکی ۱۰۰ نفر از دانشجویان فوق لیسانس و دکترای رشته‌های فنی که برای ادامه تحصیل و کار به کشور آمریکا مهاجرت نموده بودند و دومی، ۱۵۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های تهران امیرکبیر و صنعتی شریف به این نتیجه رسید که متغیرهای سبک زندگی حاکم بر جامعه ایران ساختار روابط اداری مراکز علمی و اجرایی کشور و قوانین اجرایی کشور به عنوان عوامل دافعه در مبداء و دستیابی به امکانات رفاهی و خدمات شهری عرضه شده در خارج و شغل مناسب به عنوان عوامل جاذبه در مقصد بر مهاجرت خبگان اثر داشته است.

کیانی و همکاران (۱۳۹۷) با هدف ارائه مدل ساختاری از عوامل موثر بر گرایش به مهاجرت دانشجویان نخبه در دانشگاه سمنان «تلاش داشته اند تا با استفاده از روش پژوهش توصیفی- همیستگی و مبتنی بر معادلات ساختاری و در جامعه و نمونه آماری شامل دانشجویان دختر و پسر) استعداد درخشان دانشگاه سمنان (۱۱۴ نظر) در نیمسال دوم تحصیلی ۱۳۹۵-۹۶ این موضوع را مورد واکاوی قرار دهند. ابزارهای اندازه‌گیری شامل پرسشنامه محقق ساخته و پرسشنامه گرایش به مهاجرت بوده است. یافته‌های پژوهش، ۷ عامل اصلی را به عنوان عوامل موثر بر گرایش به مهاجرت دانشجویان نخبه از دانشگاه سمنان نشان داده اند که عوامل علمی- آموزشی و روان شناختی به ترتیب بالاترین میانگین را به خود اختصاص داده اند.

سید خلیل حسینی (۱۳۹۸)، در تحقیق خود با عنوان «عوامل موثر بر گرایش نخبگان فرهنگی به مهاجرت به کشورهای توسعه یافته با استفاده از روش ترکیبی کمی و کیفی با محوریت روش کمی و انتخاب ۴۰۵ نفر از دانشجویان نخبه دانشگاههای دولتی و آزاد در شهر تهران و در روش کیفی انجام مصاحبه های عمیق با ۳۰ نفر از نخبگان مهاجر مساکن آمریکا و تأکید بر نظریه های جاذبه و دافعه جهانی شدن، چرخش مغزها و مهاجرت بین المللی نیروی انسانی و نهایتاً چارچوب نظری پارسونز در چهار بعد نظام اجتماعی (ابعاد اقتصادی، سیاسی اجتماعی و فرهنگی) به نتایج زیر دست یافت. نتایج به دست آمده از مصاحبه های عمیق در بخش کیفی عدم امنیت شغلی ناکامی، عدم رفاه اجتماعی بی توجهی به استعداد نخبگان عدم برخورداری از حقوق شهر و روندی، عدم امنیت اقتصادی و عدم انگیزه تحصیلی به عنوان عوامل دافعه میداه و سبک زندگی مدرن امکان پیشرفت تحصیلی فضای جذب نخبگان و فضای درون خانواده به عنوان عوامل مقصود. نتایج بخش کمی گرایش نخبگان فرهنگی به مهاجرت به کشورهای توسعه یافته ۵۶ درصد زیاد ۲۹ درصد متوسط و ۱۵ درصد کم بوده است. در ضمن گرایش نخبگان به مهاجرت با ابعاد چهارگانه (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی) جوامع مبداء و مقصد همبستگی دارد و در آزمون رگرسیون این متغیر ها ۲۳ درصد از تغییرات متغیر تابع را تبیین می کنند.

مطالعات خارجی

موراکامی (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان «فرار مغزها در ژاپن» تحلیلی از محققان ژاپنی ساکن در مورد انگیزه های مهاجرت با استفاده از نتایج به دست آمده از یک نظر سنجی در بین محققان علمی در شانزده دانشگاه و هفت موسسه تحقیقاتی وابسته به موسسات بر جسته تحقیقاتی ایالات متحده بررسی کرد. نمونه تحقیق وی شامل افرادی بود که برای انجام دادن تحقیقات در دوره دکتری به آمریکا رفته بودند. نتایج پژوهش نشان داد که مهمترین عامل ایجاد انگیزه در مهاجرت در میان محققان ژاپنی در دسترس بودن محیط تحقیقاتی عالی است که به وسیله سطح پیشرفته توسعه علم و فناوری بودجه فراوان کیفیت بالای امکانات و کارکنان تنوع منابع انسانی وجود داشتن فرصت بحث آزاد و کاهش مسئولیت برای انجام دادن کارهای گوناگون اندازه گیری شد. همچنین محیط تحقیقاتی در تصمیم گیری به بازگشت به وطن مؤثر بوده است و محققانی که از محیط پژوهش مطلوب لذت برده اند و سطح رضایت بالایی دارند، به احتمال زیاد به میهن خود بر نمی گردند.

بنگ و میترا (۲۰۱۱)، تحقیقی را با عنوان فرار مغزها و نهادهای حکمرانی «انجام دادن و به بررسی اثر نهادهای کشور مبدأ بر سطح مهار مهاجران در آمریکا طی دوره زمانی ۱۹۸۸-۱۹۹۸ پرداختند. در این مطالعه از ۱۵ متغیر نهادی (شامل ثبات سیاسی دولت شورشگاهی داخلی و خارجی کشمکش های نژادی، شاخص حمایت از حقوق مالکیت شاخص عدم فساد کیفیت بوروکراسی شکل سرمایه گذاری دموکراتی، شاخص سیاست و...) برای بررسی اثر کیفیت و ثبات نهادها بر سطح مهارت مهاجران و همچنین تعداد مهاجران در آمریکا استفاده شد. نتایج این مطالعه نشان داد که متغیرهای ثبات سیاسی دولت شکل سرمایه گذاری و کیفیت بوروکراسی در کشورهای مبدأ به طور قابل توجهی بر جریان مهاجرت به آمریکا تاثیر دارد و موجب کاهش این جریان در طول دوره موردن مطالعه شده است. علاوه بر این، تأثیر متغیرهایی نظری حمایت از حقوق مالکیت و شفاقتی به طور معناداری موجب کاهش تعداد کل مهاجران و مهاجران دارای مهارت بالا به آمریکا شده است لذا عدم حمایت از حقوق مالکیت یکی از عوامل اصلی مهاجرت نیروی کار ماهر به ایالات متحده محسوب میشود اکن (۲۰۱۱) در مقاله ای با عنوان عوامل مؤثر بر مهاجرت بین المللی دانشجویان بررسی و ارزیابی موردنی ترکیه نشان داد که عوامل جاذبه در قصد دانشجویان دانشگاه به مهاجرت در جنسیت متفاوت و تعداد عوامل جاذبه در دانشجویان مرد از نظر آماری بالاتر از تعداد عوامل جاذبه در زنان دانشجو بوده است. تعداد عوامل جاذبه در قصد دانشجویان برای مهاجرت به طور معناداری با تصمیم به کار کردن در خارج تصمیم به زندگی در خارج و تصمیم به اقامت در خارج رابطه داشت اما بین عوامل جاذبه در قصد دانشجویان برای مهاجرت با قصد بازگشت به ترکیه حمایت خانواده سطح تحصیلات و الدين و عملکرد موسسات مطالعاتی تحقیق و توسعه در خارج ارتباطی وجود نداشت.

ربیبارو و همکاران (۲۰۱۳) وضعیت مهاجرت متخصصان حوزه بهداشت و پزشکی را در کشور پرتغال مورد بررسی قرار دادند آنها اشاره نمودند که از اوایل دهه ۱۹۹۰ کشور پرتغال مقصد مهاجرت متخصصان حوزه مراقبتهای بهداشتی از دیگر نقاط جهان شده بود اما این وضعیت در حال حاضر تغییر کرده و به جای اینکه این متخصصان به کشور پرتغال عزیمت کنند متخصصان پرتغالی از این کشور مهاجرت می نمایند. آنها علت این امر را عمدتاً به عواملی چون جستجو برای فرصت های اشتغال بهتر و کسب فرصت های توسعه حرفه ای نسبت میدهند آنها اضافه میکنند که برخی از مهاجرت های حوزه پزشکی کشور پرتغال مثل دانش آموختگان رشته پرستاری و دندانپزشکان به دلیل یافتن شغل دستمزدهای پایین در حوزه های دولتی و خصوصی سنگینی حجم کار پاداش غیر متناسب با عملکرد و دورنمای شغلی ضعیف صورت می گیرد لی و مون (۲۰۱۳)، تمایل دلایل و ترجیحات ۷۱۷ دانشجوی رشته پرستاری را در کشور کره برای مهاجرت به خارج از کشور موردن مطالعه قرار دادند. یاقنهای تحقیقاتی آنها نشان میدهد که حدود ۷۰ درصد پاسخ دهنگان، احتمالاً یا قطعاً به خارج از کشور مهاجرت میکنند تعداد خانمها در مقایسه با آقایان، به طور معناداری بیشتر بود. ۶۴ درصد پاسخ دهنگان ابراز کردند که احتمالاً به کره بر می گردند. دو دلیل عده مهاجرت این مشارکت کنندگان عبارت بود از دلیل اقتصادی حقوق با ۷/۲۹ درصد) و توسعه حرفه ای

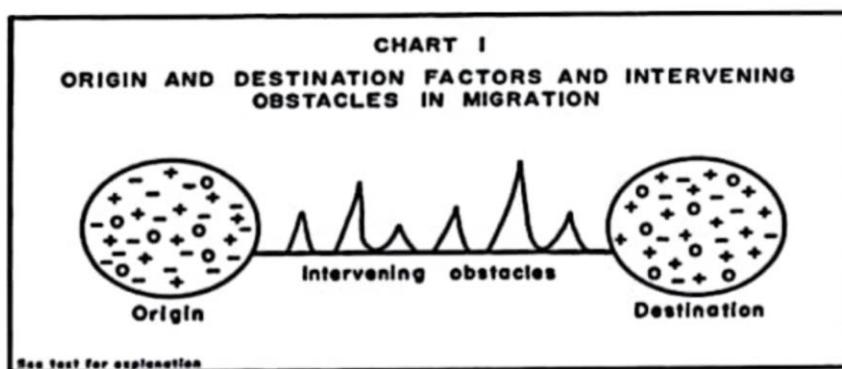
درصد). بیش از نیمی از این پاسخ دهندگان ترجیح دادند که به ایالات متحده مهاجرت نمایند. هر کوک و ون دو لاره (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با عنوان «انگلیز ها و محدودیتهای رفتن به خارج از کشور برای دانشجویان هندی با ترکیب داده‌های پرسش نامه ای روش کمی و مصاحبه عمیق روش کیفی در پنج دانشگاه هند به بررسی نقش سوابق و پیشینه‌های خانوادگی و فردی دانشجویان عوامل آکادمیک از نظر علمی و پژوهشی شبکه اجتماعی حضور دانشجویان در فضای آکادمی و اولویت و انتخاب مکان زندگی در خارج از کشور پرداخته اند نوع دانشگاه و رشته تحصیلی یکی از عوامل قوی پیش انگلیز ههای آنان در انتخاب مکان زندگی در خارج از کشور بوده است. افرادی که اهمیت زیادی به عوامل شغلی و کار می دهند، فعل بینی کنندۀ علت رفتن دانشجویان به خارج از کشور بوده است. افرادی که اهمیت زیادی به خانواده و روابط دوستی دارند، ترجیح می دهند در هند بمانند. با توجه به پیشنهاد تحقیق به نظر میرسد از مهمترین نقاط قوت تحقیقات انجام شده، تحلیل و کنکاش در تبیین عوامل تاثیرگذار رانشی و کششی بر مهاجرت نخبگان بوده است؛ به طوری که طیف وسیعی از عوامل مؤثر بر پدیده مهاجرت نخبگان از عوامل اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و سیاسی و اموزشی و علمی را شامل می شود.

مبانی نظری پژوهش

در زمینه تبیین عوامل موثر بر مهاجرت نخبگان، نظریه های متفاوتی ارائه شده که هر یک از آنها به جنبه خاصی از آن پرداخته اند. در این بخش مهمترین نظریه های مرتبط با مهاجرت نخبگان ارائه می گردد: نظریه اورت اس لی اقتصاددانی است که در سال ۱۹۶۶ نظریه کلاسیک «جادبه دافعه» را مطرح نموده است. وی عوامل مهم و مؤثر در تصمیم گیری برای مهاجرت بین المللی را بین شرح طبقه بندی کرده است:

- عوامل مرتبط با حوزه میدا مهاجرت برانگیزنده و بازدارنده
 - عوامل مرتبط با حوزه مقصد مهاجرت برانگیزنده و بازدارنده
 - موانع موجود در جریان مهاجرت از میدا به مقصد

سه مورد اول به صورت شماتیک در نمودار پایین مشخص شده است:

شكل ١: عوامل موجود در محل اولیه و مقصد و موانع مهاجرت از نظر لی (ماخذ: لی، ١٩٩٦: ٥٠)

نظریه‌ای به تئوری دافعه و جاذبه معروف است و براین اساس، در صورت مثبت بودن برآیند عوامل برانگیزندۀ و بازدارنده، تمایل به مهاجرت در فرد ایجاد می‌شود و اگر شخص نتواند این تمایل را از بین ببرد و موانع موجود در جریان مهاجرت نیز تاثیر بازدارنده اعمال نکند مهاجرت عینیت مباید و فرد حرکت خود را از مبدأ به مقصد آغاز می‌کند صادقی نژاد و مظلوم خراسانی، (۱۳۹۷: ۱۱) نظریه پرداز دیگری به نام "پرتر سه عامل تعیین کننده فرار مغزها را از هم متمایز کرده است. این عوامل عبارت اند از: عوامل جذب کشور پذیرنده عوامل دفع کشور مبدا و عوامل فردی که دو عامل اول در سطح کلان و عامل سوم در سطح خرد مبایشد (بندیکت و اکبیر، ۲۰۱۲: ۲۴۲۵)

الگوی جهان گرا یا بین المللی در برابر الگوی ملی گر

این الگو توسط جانسون مطرح شد و از دیگر طرفداران آن میتوان به گروبل و اسکات اشاره کرد. در این الگو سرمایه انسانی همانند سرمایه فیزیکی از مناطق یا مشاغلی که دارای بازده پایین تری است خارج می شود و به سمت مناطق با مشاغل دارای بازده بیش تر جریان می پابد

در الگوی جهان گر، پدیده فرار مغزها، نتیجه تأثیر و عمل بازار جهانی روی سرمایه انسانی و نیروی فکری است. بر این اساس، «سرمایه انسانی از موقعیت تحصیلی و شغلی ضعیف یا از مناطق جغرافیایی دارای توانمندی پایین به سمت نهاده مقابله آن یعنی امکانات تحصیلی بالا و مشاغل پر درآمد در مناطق جغرافیایی مناسب تر انتقال می پابد چنین جریانی دارای سود دو جانبی برای کشور فرستنده و گیرنده است و بدین ترتیب در افزایش منابع جهانی تأثیر مثبت میگذارد (سید میرزابی، ۱۳۸۳: ۸۵-۸۴)

نظريه دوگانگی ساختار

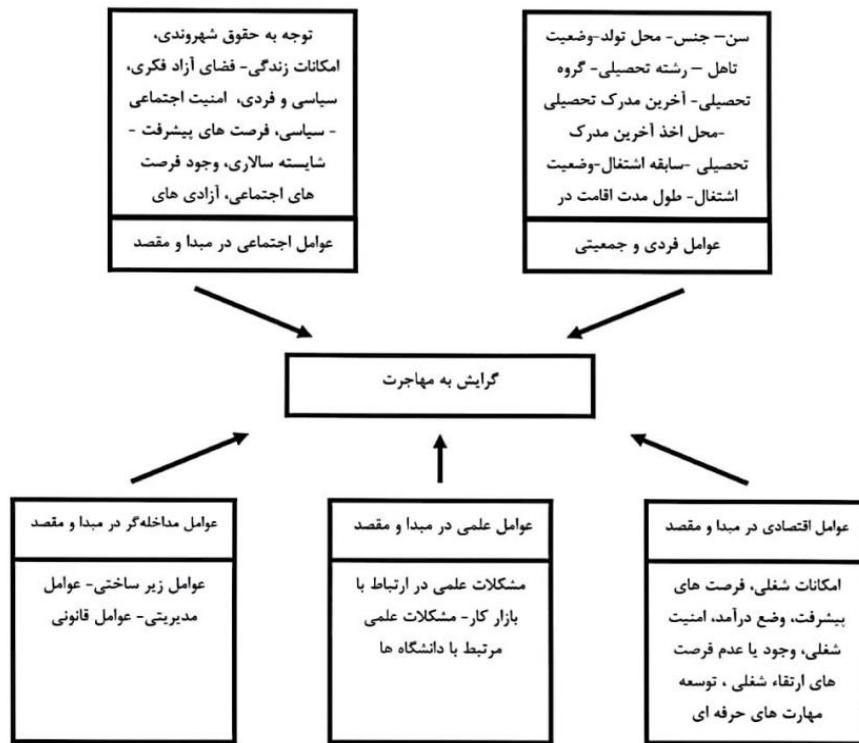
استفاده از نظریه دوگانگی ساختار جهت بررسی مهاجرت نخبگان تبیین تازه ای است که گروهی از صاحب نظران به پیروی از نظریه دوگانگی ساختار آتونی گذینز و استفاده از آن در تبیین مهاجرت بین المللی و قرار مغزها را در ائمه داده اند گذینز ۱۳۷۱، به نقل از ارشاد، ۱۳۸۰: ۳۸۶) با استنتاج از تبیین گذینز، کارگزاری انسانی مجموعه ای از شبکه پیچیده ای است که عملی به نام مهاجرت یا به طور کلی فرار مغزها را به وجود می آورد و کارگزاران انسانی کنشگرانی هستند که در اثر شرایط تاریخی اجتماعی موجود کشور و با گزینش خود عامل اصلی موضوعی به نام فرار مغزها میشوند وی چنین میاندیشد که ساختارهای کلان اجتماعی در شکل دادن عمل کارگزاری انسانی تأثیر دارد و کارگزار انسانی در ساختن جامعه به عنوان گسترده ترین ساختار اجتماعی مؤثر است (ارشد، ۱۳۸۰: ۳۶۸)

نظريه سرمایه انساني

این نگرش با تلقی مهارت و تخصص انسان به عنوان کالایی در بازار عرضه و تقاضای کار به تحلیل مهاجرت می پردازد منظور آن است که نیروی انسانی متخصص برای دستاوردهای بهتر از جایی به جای دیگر می رود تا بیشترین بازدهی را داشته باشد بنابر این تصمیم گیری افراد متخصص به کوچ به مثابه نوعی تصمیم گیری برای سرمایه گذاری و بهره برداری از آن تلقی میشود این نگرش چون مهارت انسانی را صرفا به عنوان کالایی اقتصادی می انگارد در تبیین جنبه های سیاسی اجتماعی و فرهنگی جذب و به کارگیری نخبگان و جایگاهی نیروی انسانی نخبه باز میماند بویژه اینکه مهاجرت را تنها در سطح جامعه شناسی خرد می نگرد و جنبه های کلان جامعه شناختی را مورد توجه قرار نمیدهد ارشاد، ۱۳۸۰: ۳۷۲)

چارچوب نظری پژوهش

نقریباً تمام نظریه پردازان، عوامل مؤثر بر مهاجرت سرمایه انسانی را به دو بخش تقسیم می کنند عوامل رانش در مبدأ و عوامل مؤثر کشش در مقصد کسانی که به این عوامل توجه میکنند، لزوماً در چارچوب نظریه جذب و دفع که اولین بار «لی» آن را ارائه داد قرار نمی گیرند برخی از نظریات علل مهاجرت را عوامل اقتصادی مانند پایین بودن درآمد میدانند و برخی دیگر علت این امر را در قوی بودن کشش و جذب در کشور مقصود و دافعه در کشور مبدأ در نظر میگیرند برخی دیگر از نظریات بر عوامل خارجی تأکید بیشتری دارند. این دسته از نظریه پردازان بیشتر بر عوامل کششی در کشورهای مهاجر پذیر تأکید دارند در این تحقیق برای تنظیم چارچوب نظری و فرضیات تحقیق از نظریات جاذبه دافعه اورت لی و پرترنگوی جهان گرای جانسون مبنی بر مهاجرت سرمایه انسانی و نیروهای فکری از مناطق جغرافیایی دارای توانمندی پایین به سمت مناطق با امکانات تحصیلی و شغلی بالاتر نظریه دوگانگی ساختاری آتونی گذینز در مورد عملکرد ساختارهای کلان اجتماعی در شکل دادن به عمل کارگزار انسانی در تصمیم گیری برای مهاجرت، نظریه «بحran منزلتی گلد اسمیت و تأکید او بر نوع نگاه نخبگان به شان و منزلت عینی و ذهنی اجتماعی خود در جامعه به این معنا که چنانچه از نظر شاخصهای عینی این گروه واقعا در رفاه نباشند و منزلت و جایگاه در خور شان نداشته باشند و نگرش و برداشت عمومی نیز اینچنین باشد فرد نخبه ممکن است تصمیم به مهاجرت به مکانی بگیرد که فضای عمومی اجتماعی در آن جایگاه و منزلت بالاتری برای فرهیختگان و متخصصان قائل است. و بالاخره نظریه ((سرمایه انسانی)) که معتقد است نیروی انسانی متخصص برای دستاوردهای بهتر، از جایی به جای دیگر می رود تا بیشترین بازدهی را داشته باشد، استفاده کریم.

شکل ۲: مدل نظری تحقیق

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه پژوهش که در پرتو چارچوب و مدل نظری تحقیق فرموله شده‌اند، عبارت است از:
عوامل اقتصادی در مبدأ و مقصد در گرایش (تمایل) نخبگان به مهاجرت خارج از کشور تأثیر دارد.

روش شناسی پژوهش

به لحاظ روش شناختی این مطالعه ترکیبی از روش کیفی و کمی است. جامعه آماری تحقیق را اعضای بنیاد ملی نخبگان در سال ۱۳۹۷ تشکیل میدهد شامل سه دسته ۱- دانشجویان، ۲- فارغ التحصیلان برگزیدگان رویدادهای نخبگانی که تعداد آنها بنا به اعلام «بنیاد ملی نخبگان» تقریباً ۳۰۰۰ نفر (۲۰۰۰ نفر مرد و ۱۰۰۰ نفر زن) است.

در بخش کیفی تحقیق با رویکرد تفسیرگرایی اجتماعی سعی شده است از طریق فنون مصاحبه نیمه ساختار یافته داده‌ها گردآوری و سپس با استفاده از استراتژی نظریه زمینه‌ای تحلیل شوند. روش انتخاب شرکت کنندگان نمونه گیری هدفمند است. در این بخش ۲۲ مصاحبه نیمه ساختار یافته با جامعه هدف انجام شد. سوالات اصلی و محوری برای مصاحبه شامل موارد زیر بود: به نظر شما چرا نخبگان مهاجرت می‌کنند؟ چه عوامل اقتصادی اجتماعی و علمی پژوهشی در مبدأ و مقصد سبب مهاجرت نخبگان می‌شود؟ نتایج به دست آمده از مصاحبه‌های عمیق با روش استقرایی کدگذاری باز شد تحلیل محتوایی متعارف و کدهای باز براساس معانی مشترک ظاهری و مقایسه مدادوم در قالب زیر طبقه و طبقه‌های فرعی و اصلی دسته بندی گردیدند. سپس بر اساس نتایج به دست آمده از این مرحله پرسشنامه بخش کمی تنظیم گردید. در بخش کمی روش مورد استفاده پیمایش بود. برای جمع آوری اطلاعات لازم، از تکنیک پرسشنامه استفاده شد.

در این بخش از تحقیق با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۱۸۳ نفر محاسبه شد. از آن جا که قصد بر آن بود که با اعتبار بالایی این تحقیق صورت گیرد حجم نمونه مورد مطالعه ۲۰۰ نفر در نظر گرفته شد. برای گزینش نمونه‌های تحقیق از روش

نمونه گیری خوش ای استفاده شده است. روایی سوالات پرسشنامه از نوع روایی سازه میباشد و پایابی آن از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفت.

آلفای کرونباخ برای متغیرهای تمايل به مهاجرت عوامل اقتصادي در مبدا و مقصد به ترتیب برابر ۰/۷۹ و ۰/۷۶ و ۰/۷۸ به دست آمد که چون همه آنها بیش از ۰/۷۰ میباشند لذا گویی های مربوط به هر یک از شاخصها از پایابی لازم برخودار هستند. پس از گردآوری داده های مورد نیاز تحلیل داده ها و آزمون فرضیه ها با استفاده از نرم افزار Spss انجام شد.

تعريف متغيرهای پژوهش

تمايل به مهاجرت

تمايل نوعی گرایش یا آمادگی زمینه ای و سازمان یافته برای اندیشیدن، احساس ادراک و رفتار کردن نسبت به یک موضوع شناختی است و میتوان گفت آن ساختار پایداری از باور هاست که افراد را برای رفتار انتخابی مانند مهاجرت آماده می سازد به منظور سنجش این متغیر از ۹ گویی که بر اساس طیف لیکرت طراحی شده استفاده گردید.

عوامل اقتصادي در مبدا

شاخصهایی که برای بررسی این متغیر به کار رفته اند از عدم تعادل هزینه و درآمد در ایران و وجود فسادهای مالی در کشور که با ۱۵ گویی مورد سنجش قرار گرفته اند.

عوامل اقتصادي در مقصد

شاخصهایی مورد سنجش عبارت اند از امکانات، زندگی احساس امنیت اقتصادي و فرصت های رشد و پیشرفت بالا بودن درآمد نخبگان در کشور های پیشرفته و وجود امکانات رفاهی بیشتر در این کشور ها که با ۱۲ گویی مورد سنجش قرار گرفته اند.

یافته های پژوهش

یافته های بخش کیفی

با استفاده از نظریه زمینه ای (GT) و انجام مصاحبهای عمیق با ۲۲ نفر از اعضای جامعه هدف اطلاعات لازم جمع آوری و طی مراحل کدگذاری، باز محوری و گزینشی مورد کدگذاری و دسته بندی قرار گرفتند. در بخش کد گذاری باز ۱۰۷ مفهوم استخراج شد. در مرحله کد گذاری محوری با مقایسه مفاهیم مختلف زمینه های مشترک بیشتری میان آنها کشف شد که امکان طبقه بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه بندی های یکسان را فراهم کرد با استفاده از تکنیک مقایسه، پایدار زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم که همان کدگذاری محوری است امکان پذیر گردید. حاصل این مرحله از فرایند پژوهش شکل گیری مولفه ها است. در آخرین مرحله کد گذاری وجود مشترک مولفه های به دست آمده از مراحل قبلی شناسایی شدند و با توجه به اشتراکات آنها در دسته بندی کلی تری ساماندهی شدند که نتیجه آن را میتوان در جدول زیر مشاهده کرد با مراجعه به این جدول مشاهده میشود که عوامل اقتصادي شامل مشکلات کاری مالی و رفاهی سرمایه گذاری و بودجه های پژوهشی هستند. چنانکه ملاحظه میشود نخبگان مورد مطالعه در بخش کیفی یعنی مصاحبه های عمیق با پاسخهای تشریحی خود بیشتر به عوامل و مشکلات موجود در کشور (یعنی عوامل دافعه) در ابعاد مختلف برای گرایش و انگیزه نخبگان به مهاجرت خارج از کشور اشاره کرده اند.

جدول ۱: مقوله ها و مولفه ها مریب و تقابل نخبگان به مهاجرت خارج از کشور بر اساس تابع مطالعه کیفی

مقوله ها	مقوله ها
مشکلات کاری نخبگان در ایران	عوامل اقتصادی
مشکلات مالی و رفاهی نخبگان در ایران	
مشکلات وضعیت سرمایه گذاری در ایران	
مشکلات مریب و تقابل نخبگان به مهاجرت خارج از کشور	

یافته های بخش کمی

در بخش کمی تحقیق، عوامل موثر بر گرایش نخبگان به مهاجرت در بعد اقتصادی در مبدأ و مقصد مورد ارزیابی قرار گرفته اند.

در ابتداء سیمایی از وضعیت جمعیت شناختی پاسخگویان در جدول زیر ارائه می گردد:

جدول ۲: ویژگی‌های جمعیتی پاسخگویان

درصد	گزینه	متغیر
۴۶	زن	جنس
۵۴	مرد	
۸	کمتر از ۲۰ سال	سن
۵۱/۵	۲۴-۲۰	
۱۸/۵	۳۰-۲۵	
۲۲	بالاتر از ۳۰ سال	
۸۲/۵	مجرد	وضع تأهل
۱۷	متاهل	
۰/۵	بدون همسر (طلاق یا فوت)	

۲۸/۵	علوم پزشکی	رشته تحصیلی
۲۳	فنی مهندسی	
۲۷	علوم پایه	
۱۶	علوم انسانی	
۵/۵	هنر	
۱۹/۵	کارشناسی	قطع تحصیلی
۳۳/۵	کارشناسی ارشد	
۲۷	دکتری	
۲۰	دکتری تخصصی و بالاتر	
۱۴	شاغل	وضعیت فعالیت
۷۱	دانشجو	
۱۰	دانشجو و شاغل	
۴	بیکار	
۱	بیکار قبل شاغل	

نتایج به دست آمده از وضعیت جمعیت شناختی پاسخ‌گویان نشان داد که ۴۶ درصد آن‌ها زن و ۵۴ درصد مرد بودند که در این میان ۸ درصد کمتر از ۲۰ سال ۵/۵۱ درصد ۲۰ تا ۲۵ سال ۵/۱۸ درصد ۲۵ تا ۳۰ سال و ۲۲ درصد از آنها بالاتر از ۳۰ سال سن داشتند. همچنین ۵/۸۲ درصد آنان مجرد ۱۷ درصد متاهل و ۵/۰ درصد آنها بدون همسر در اثر طلاق یا فوت بوده‌اند و ۵/۲۸ درصد نخبگان در رشته علوم پزشکی، ۲۳ درصد فنی مهندسی ۲۷ درصد علوم پایه ۱۶ درصد علوم انسانی و ۵/۵ درصد در رشته هنر تحصیل کرده‌اند. همچنین از نظر مقطع تحصیلی ۱۹/۵ درصد کارشناسی ارشد ۵/۳۳ درصد کارشناسی ارشد درصد در رشته هنر تحصیل کرده‌اند. همچنین از نظر وضع فعالیت ۱۴ درصد شاغل، ۷۱ درصد دانشجو، ۲۷ درصد دکتری و ۲۰ درصد دکتری تخصصی و بالاتر بودند از نظر وضع فعالیت ۱۰ درصد دانشجو و شاغل ۴ درصد بیکار و ۱ درصد بیکار قبل شاغل بودند. در ادامه نتایج مربوط به متغیر تابع یعنی گرایش به مهاجرت و متغیرهای مستقل ارائه می‌گرددند برای سنجش هر یک از متغیرها (متغیر تابع و متغیرهای مستقل) تعدادی عبارت (گویه) در سطح سنجش ترتیبی و در قالب طیف ۵ قسمتی از خیلی زیاد تا خیلی کم مورد سنجش قرار گرفتند برای سنجش تمام این ابعاد ۷۳ گویه طراحی شده است.

پس از جمع آوری اطلاعات برای ساختن شاخص تمايل به مهاجرت و شاخص مربوط به مبدأ و مقصد نتایج مربوط به گویه های هر یک از عوامل با یکدیگر ترکیب شد و سپس دامنه به دست آمده به پنج دسته خیلی زیاد، زیاد متوسط کم و خیلی کم تقسیم گردید از تلفیق نتایج مربوط به گویه ها شاخص عوامل فوق ساخته شد که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۳: توزیع درصد نظر پاسخگویان در مورد میزان تمايل به مهاجرت و عوامل مربوط به مبدأ و مقصد

متغیرها	خیلی زیاد	متوسط	زیاد	کم	خیلی کم	میانگین
گرایش به مهاجرت نخبگان از کشور	۱۵	۴۱	۲۲	۷	۳/۲۳	
عوامل اقتصادی در مبدأ	۱۴/۵	۵۱/۵	۹	۸	۳/۰۵	
عوامل اقتصادی در مقصد	۳	۲۳/۵	۸/۵	۱۰/۵	۵۴/۵	۱/۹۵

چنان که ملاحظه می شود میانگین میزان تمايل نخبگان پاسخگو به مهاجرت خارج از کشور برابر $23/3$ بوده یعنی در حد بالاتر از حد متوسط است حدود 40 درصد از پاسخگویان در حد زیاد، 41 درصد در حد متوسط و 22 درصد در حد کم تمايل به مهاجرت خارج از کشور داشتند میانگین نمره شاخص عوامل اقتصادی در مبدأ و مقصد به ترتیب برابر است با $3/05$ و $1/98$. با توجه به این ارقام میتوان گفت که عوامل -علمی پژوهشی و عوامل مداخله گر در مقصد دارای بیشترین نمره میانگین هستند و در عوض عوامل اقتصادی در مقصد و عوامل -علمی پژوهشی در مبدأ دارای کمترین نمره میانگین میباشند.

نتایج کلی آزمون فرضیات پژوهش

در این مطالعه چون متغیر نابع در سطح متغیر کمی و متغیر های مسنگ در سطح متغیر های رتبه ای هستند برای آزمون فرضیات تحقیق از آزمون آنالیز واریانس آزمون (F) استفاده شده که نتایج آن به شرح جدول زیر است.

ملک رد یا قبول فرضیه ها در این آزمون سطح معناداری (α) در جدول خروجی است. اگر $0/05 < \text{Sig}$ باشد فرض صفر را رد و فرض یک تأیید میگردد در صورت رد شدن فرض صفر نتیجه می گیریم که تفاوت بین میانگینهای گروه در سطح 5 درصد (با 95 درصد اطمینان) معنادار است.

جدول ۴: نتایج آزمون فرضیه های تحقیق

Sig	F	فرضیات
۰/۳۴	۱/۱۳	عوامل اقتصادی در مبدأ در گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور تأثیر دارد
۰/۲۷	۱/۳۱	عوامل اقتصادی در مقصد در گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور تأثیر دارد

بحث و نتیجه گیری

نخبگان سرمایه ها و عامل حیاتی در فرایند توسعه جامعه محسوب میشوند مهاجرت آنها از کشور های کمتر توسعه یافته به کشور های توسعه یافته برای کشور های مبدأ بسیار زیان آفرین است. از این جهت بررسی عوامل اجتماعی اقتصادی موثر بر میزان گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور از مسائل اصلی جامعه امروز ایران است. در این تحقیق پاسخ نخبگانی مورد تحلیل قرار گرفته که دارای عنوان نخبگی و تحت حمایت بنیاد ملی نخبگان در سال ۱۳۹۷ هستند.

روش تحقیق ترکیبی (کیفی و کمی) است. در بخش کیفی تحقیق 22 مصاحبه نیمه ساختار یافته از جامعه، هدف حول محور های چارچوب نظری تحقیق انجام شد. حجم نمونه به اشباع نظری سوالهای مورد بررسی بستگی داشت و روش انتخاب شرکت کنندگان چه در مصاحبه های گروه کانونی و چه مصاحبه های فردی روش نمونه گیری هدفمند بود. در بخش داده های کیفی، با

استفاده از نظریه زمینه ای (GT) و با اجرای مراحل کد گذاری باز محوری و گزینشی نتایج به دست آمده مقوله بندی شدند. عمدت ترین عوامل و مشکلات بر شمرده توسط پاسخگویان در مورد تمایل نخبگان به مهاجرت خارج از کشور عبارت اند از مشکلات اقتصادی در زمینه کاری مالی و رفاهی سرمایه گذاری و بودجه های پژوهشی مشکلات اجتماعی و فرهنگی در برخورد با نخبگان و فرهنگ عمومی مشکلات - علمی- پژوهشی در دستیابی به بازار کار مطلوب و مراکز علمی پژوهشی در دانشگاهها مشکلات مدیریتی در ساختار ادارات انتصاب مدیران و مشکلات برنامه ریزی مشکلات قانونی در وضع و اجرای قوانین مشکلات زیر ساختی در پژوهش و تحقیقات و زیر ساختهای ارتباطی اطلاعاتی و فناوری در بخش کمی تحقیق نتایج نشان داد که حدود ۴۰ درصد از پاسخگویان در حد زیاد، ۴۱ درصد در حد متوسط و ۲۲ درصد در حد کم تمایل به مهاجرت خارج از کشور داشتند. مقایسه این یافته ها با نتیجه تحقیق ارشاد و حمایت خواه (۱۳۸۶) که ۵/۹۲ درصد پاسخگویان تمایل به مهاجرت داشتند، تا حدودی مشابه است و علت تفاوت ارقام ناشی از درجه بندی نکردن میزان تمایل در تحقیق ارشاد و حمایت خواه می باشد.

ارائه رهنمون ها

بررسی عوامل اقتصادی (و دیگر عوامل که در مراجع این پژوهش مطالعه و بررسی شده اند) از وجود بحرانی بزرگ و ریشه دار ناشی از سو مديريت ديرينه سخن می گويند. باید کوشید تا مدیراني حاذق و دلسوز را بر سر کار آورد و نيز به وقت بروز ظلم و فساد، با تکيه بر تماميت ارضي و همبستگي ملي، به اعتصاب از خريد محصول شركت فاسد و يا اعتراض مدنی از بروز فسادهای مالی و اقتصادي مجدد جلوگيري کرد.

در حوزه های دیگر چون اجتماعی نیز جملگی باید از همه حرفة ها و سلايقي و عقاید حمایت کرده و آنان را ارج نمایيم باشد که با اتحاد و همبستگي و نیز انتخابات درست مبنی بر دموکراسی، از انگيزه های مهاجرت افشار مختلف بکاهيم.

سخنی با پژوهشگران

با توجه به آچه که گفته شد، علل اقتصادي شاید مهمترین علل های پديده ناخوشابند مهاجرت و به عبارتی فرار فراد شايسته و قابل توجه را در بردارد؛ لکن گوش مسؤولين و دولت مردان صاحب نام کشور تا حال بدھکار نبوده و يا توان درک يا اصلاح چنین پديده های مخرب را نداشته اند.

اميد است که با اهتمام صاحب نظران و اندیشمندان دلسوزی چون شما در این حوزه، راه برای اصلاح امور و نجات کشور از چنین بحران هایی فراهم آيد.

پرسشنامه

بنظر شما امروزه مهاجرت توسط کدام افشار جامعه صورت می گيرد؟

آيا شما يا اقوامتان تا کنون قصد يا اقدامن به مهاجرت کرده ايد؟ (با ذکر دليل)

بنظر شما چه عوامل دیگری مسبب مهاجرت برخی و دست کشیدن از زیستن و کارکردن در سرزمین خویش هستند؟

آيا پيشنهادى برای جلوگيري از افزایش نرخ مهاجرت در نظر داريد؟

جدول ها و نمودارها

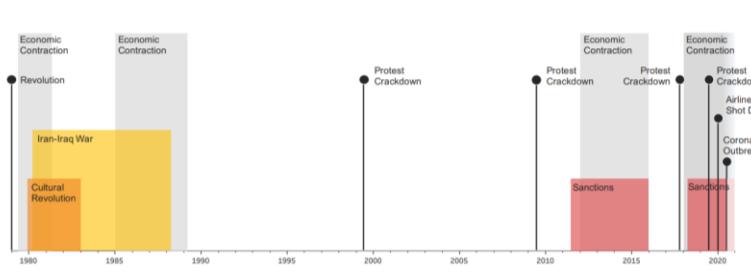

Figure 9. Major precipitating drivers of migration from Iran since 1979.

their international mobility. However, the impacts of sanctions on migration should be evaluated by taking into account not just what has materialized under these sanctions but also what could have happened under alternative scenarios.

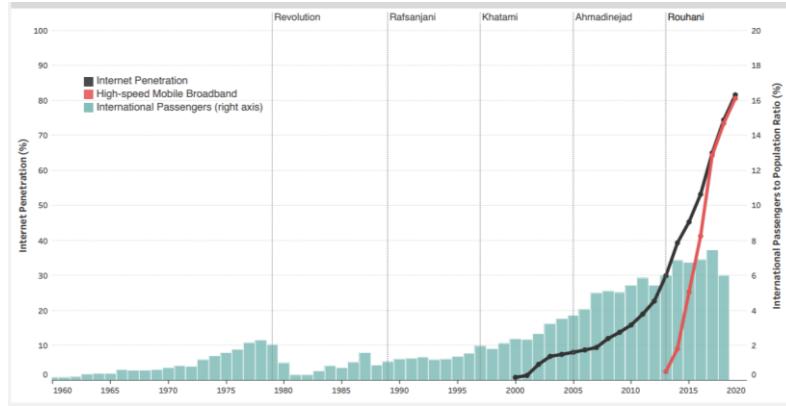

Figure 10. Iran's internet penetration and high-speed mobile broadband (left axis) and ratio of international passengers on outbound flights to population (right axis) [27,28].

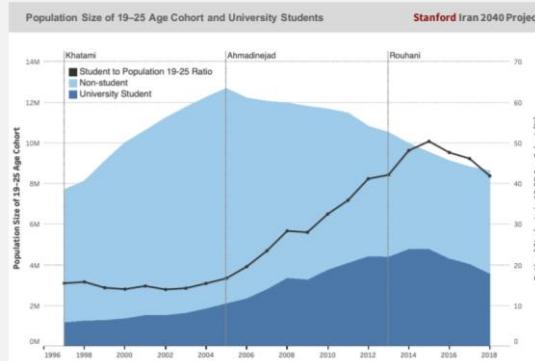

Figure A1. Changes in nineteen-to-twenty-five age cohort and number of university students (left axis) along with the ratio of university students to this cohort (right axis). Note that at any given time, part of the non-student population age nineteen to twenty-five may already have a university degree. The figure was originally published in reference [2].

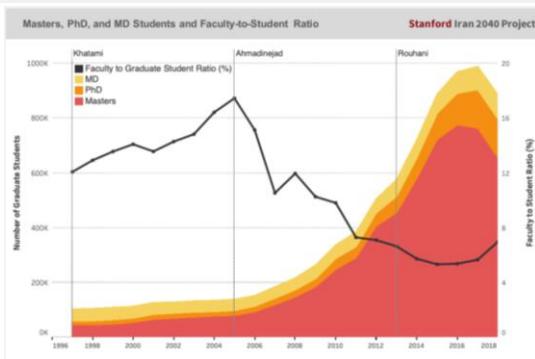

Figure A2. Number of graduate students (left axis) and ratio of faculty members (assistant, associate, and full professors) to graduate students. The figure was originally published in reference [2].

Table C1. Statistics on the number of Iranian migrants and students in the US [35,36].

Year	Permanent Residence		Persons Naturalized	International Students	
	Total	Refugee/Asylees		Total Enrolled	New Student Visas
1970	16512	436	600	60000	0
1971	24112	52	601	6117	0
1972	3035	52	569	10338	0
1973	2998	578	12059	0	0
1974	5628	562	17800	0	0
1975	2337	36	601	20000	0
1976	7700	52	567	23700	0
1977	4320	78	538	32200	0
1978	5861	15	1132	44800	0
1979	8416	13	1217	51310	0
1980	16431	124	45600	0	0
1981	11105	366	1877	35600	0
1982	10328	701	1636	26200	3880
1983	11100	1460	2000	32000	4100
1984	13807	3544	2268	16640	3748
1985	16071	5420	3431	14000	4173
1986	15930	6023	1659	11000	3887
1987	14426	5559	4277	10200	1542
1988	15246	6895	4970	9000	997
1989	12181	8157	4546	11440	1037
1990	14905	8649	5973	6100	828
1991	9927	8515	10595	5000	709
1992	6991	3020	2100	11000	524
1993	8908	3875	7033	3800	534
1994	6998	2186	10041	2896	600
1995	10303	1245	1791	2587	523
1996	11084	1212	19278	2100	405
1997	9642	1447	11434	1969	370
1998	11803	1254	15799	1560	332
1999	7203	1030	18268	1885	456
2000	8518	956	19251	1844	662
2001	10425	1264	19294	2230	381
2002	12960	4806	11773	2216	295
2003	7230	2023	10782	2258	272
2004	10429	3560	11781	2221	350
2005	13887	6480	11031	2253	470
2006	13947	6316	11363	2420	647
2007	12070	2270	17790	803	0
2008	13852	3465	11813	3060	1048
2009	18553	9804	12069	3533	1787
2010	13183	4735	1337	4731	1704
2011	14822	5386	9286	5626	2490
2012	12916	3430	9627	6982	3051
2013	12940	2481	9102	6744	3044
2014	11615	2521	9620	10194	3294
2015	13114	3756	10344	11338	3550
2016	12907	3111	12290	2807	0
2017	13791	3656	8324	12783	2201
2018	10136	4441	8409	12142	1434
2019	5789	19232	19710	3970	0

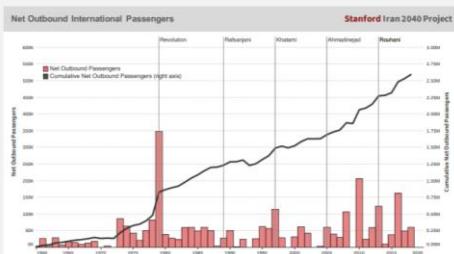

Figure B1. Net outbound international passengers calculated as the number of air passengers on flights leaving Iran minus the air passengers entering Iran (left axis) and its running total since 1960 (right axis) [27].

Table B1. Number of passengers entering and leaving the country by road (million) [46].

Year	Inflow	Outflow	Net Outflow	Year	Inflow	Outflow	Net Outflow
1996	0.21	0.23	0.019	2008	2.33	2.26	-0.07
1997	0.18	0.19	0.013	2009	2.87	2.84	-0.03
1998	0.18	0.20	0.020	2010	3.84	3.89	0.04
1999	0.26	0.29	0.036	2011	3.47	3.43	-0.04
2000	0.27	0.29	0.022	2012	2.65	2.68	0.02
2001	0.21	0.21	0.001	2013	3.18	3.30	0.12
2002	0.26	0.26	0.002	2014	2.98	3.32	0.34
2003	0.24	0.26	0.019	2015	3.63	3.27	-0.36
2004	0.32	0.37	0.056	2016	4.42	4.44	0.03
2005	0.39	0.43	0.042	2017	5.04	5.16	0.12
2006	1.52	1.62	0.11	2018	3.93	3.80	-0.12
2007	1.90	1.99	0.09		Total	44.29	44.75
							0.47

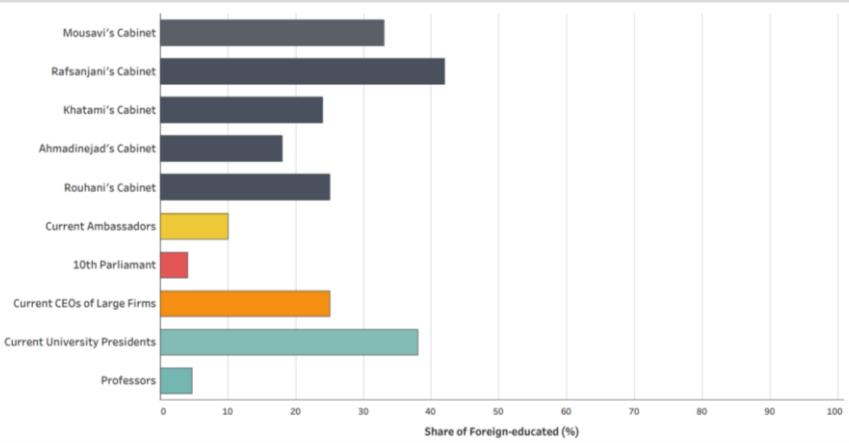

Figure D1. The share of foreign-educated high-level officials and business leaders (see **Data and Methodology** for the sources of data).

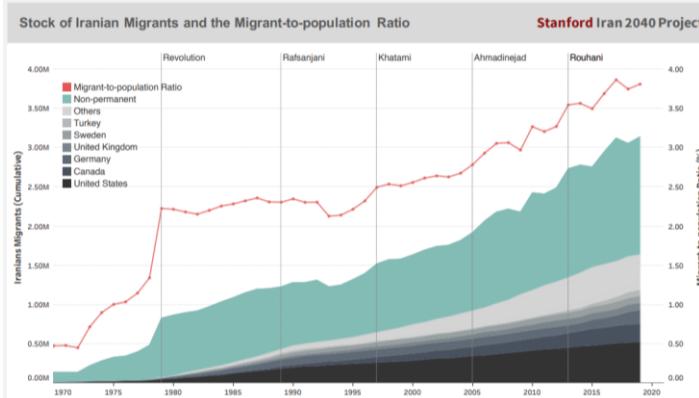

Figure ES1. Trends in the stock of Iranian migrants (left axis) and the ratio of migrants to population (right axis).

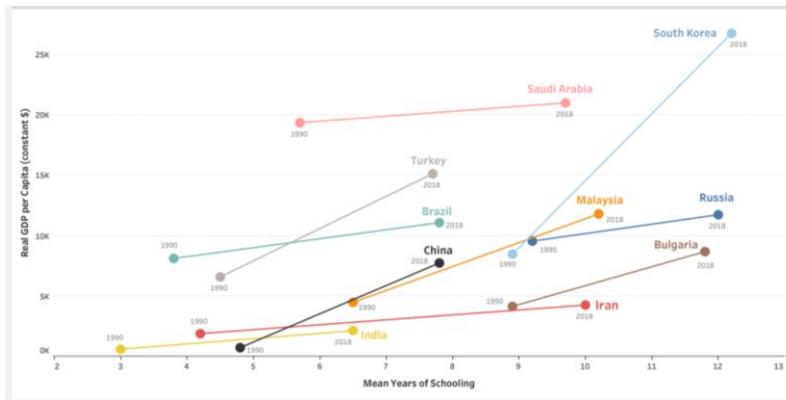

Figure 1. Changes in the mean years of schooling and real GDP per capita for selected countries between 1990 and 2018 [1].

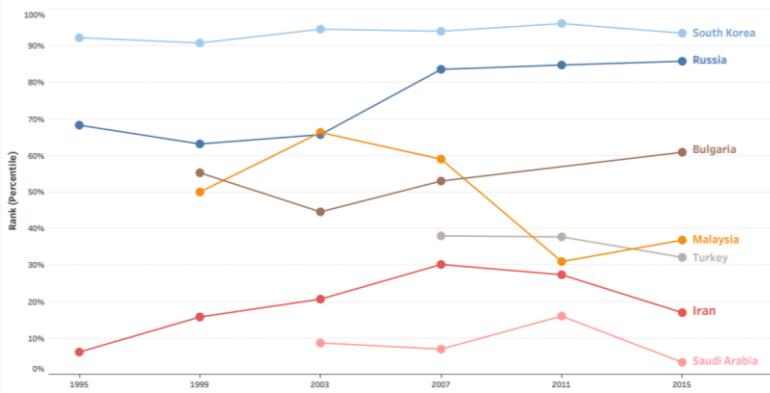

Figure 2. Ranks of Iran and select countries in quality of primary and secondary education based on average international test scores [11,12].

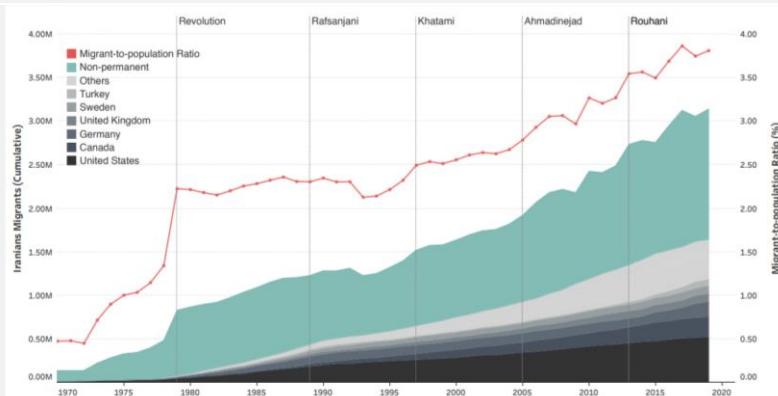

Figure 3. Trends in the stock of Iranian migrants (left axis) and the migrant-to-population ratio (right axis).

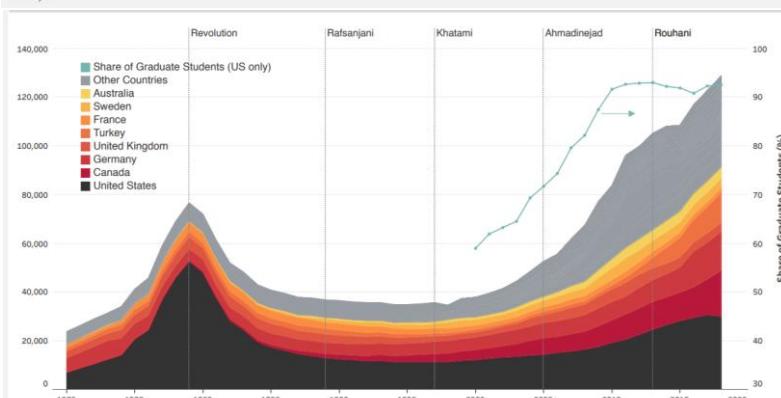

Figure 4. Number of Iranian-born students (excluding second generation Iranians) in foreign countries (left axis) and share of graduate students among Iranian international students in the US (right axis).

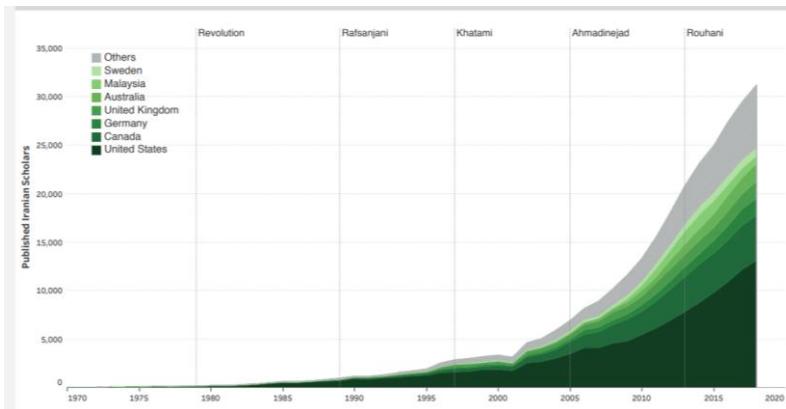

Figure 5. Number of Iranian diaspora scholars who published at least one article between 1970 and 2019. The total number of unique researchers is approximately 110,000. Based on data from Scopus [18].

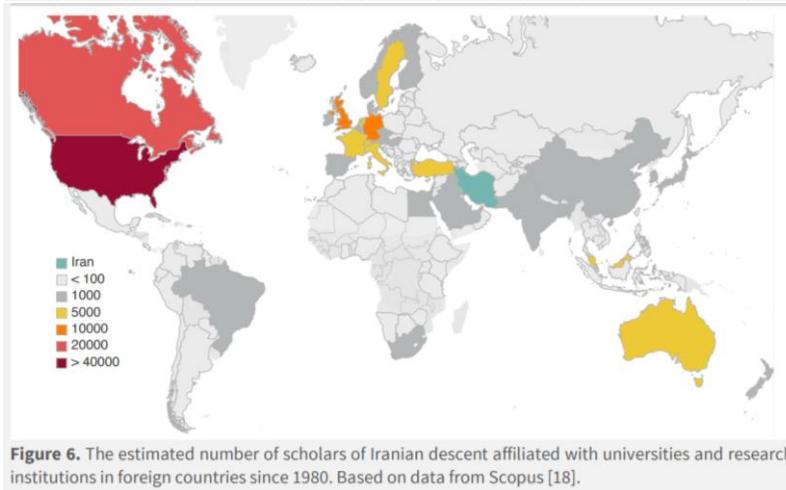

Figure 6. The estimated number of scholars of Iranian descent affiliated with universities and research institutions in foreign countries since 1980. Based on data from Scopus [18].

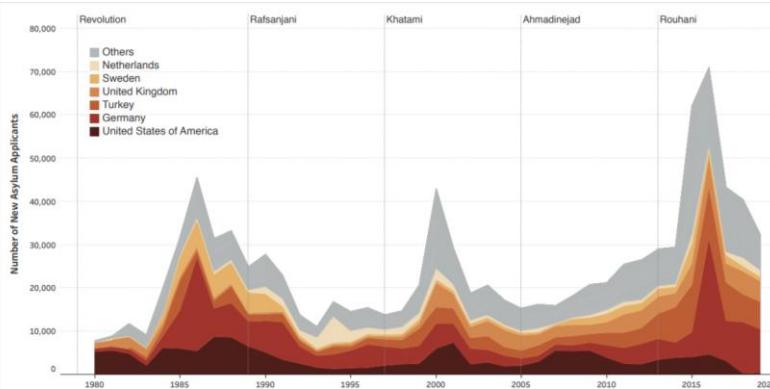

Figure 7. Number of new Iranian asylum applications filed between 1980 and 2019.

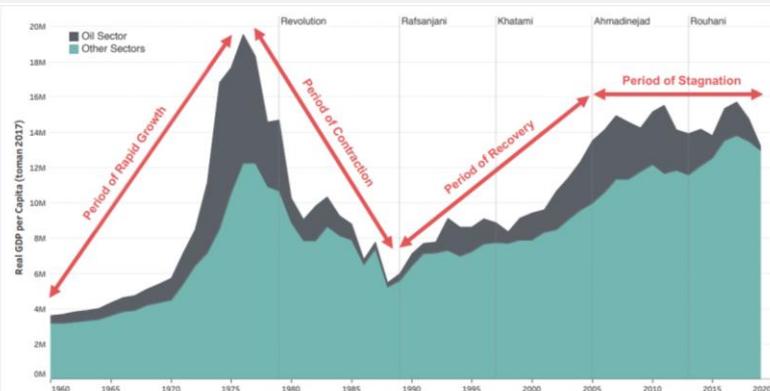

Figure 8. Iran's real GDP per capita (in constant 2017 toman) between 1960 and 2019 [27].

منابع

- ارشاد، فرهنگ. (۱۳۸۰). «مبانی نظری فرار مغزها بر حسب شکل‌های مختلف آن در شرایط کنونی». نامه انجمن جامعه شناسی ایران. شماره ۳: ۴۳-۶۰.
- ارشاد، فرهنگ و حمایت خواه، مجتبی. (۱۳۸۶). «بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به بروز کوچی نخبگان علمی ایران (نظر سنجی از دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران)». *فصلنامه توسعه انسانی*. دوره اول، شماره ۳.
- استاکلر، پیتر. (۱۳۸۰). *کار در غربت*. فرهنگ ارشاد. تهران: مؤسسه کار و تامین اجتماعی
- جواد زاده، پدرام. (۱۳۹۴). «علل اجتماعی مهاجرت نخبگان ایرانی به دانشگاه‌های آمریکا». *مجله مدیریت فرهنگی*. سال نهم، شماره ۲۸، صص ۱۱۰-۹۴.
- حسینی، سید خلیل. (۱۳۹۸). «عوامل موثر بر گرایش نخبگان فرهنگی به مهاجرت به کشورهای توسعه یافته». *پایان نامه دکتری*. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- دانش بنیان فناور. (۱۳۹۸). *پرونده مهاجرت گیت (حقایق و مغالطه‌ها پیرامون موضوع مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور)*. ستاد فرهنگ سازی اقتصاد دانش بنیان، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
- سراج زاده، حسین و جواهری، فاطمه. (۱۳۸۴). «*جلای وطن: بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور*». *محله دانشکده ادبیات و علوم انسانی* (تربیت معلم).
- سیدمیرزایی، سیدمحمد. (۱۳۸۳). «نگاهی به پدیده فرار مغزها». نامه پژوهش فرهنگی. سال هشتم، دوره جدید، شماره ۹۰، ۸۱-۹۷.
- صادقی نژاد، مهسا و مظلوم خراسانی، محمد. (۱۳۹۷). «نگرش نخبگان علمی به آینده شغلی در ایران و تأثیر آن بر تمایل به مهاجرت». *فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)*. دوره ۱۲، شماره ۳، ۷-۲۸.
- صالحی عمران، ابراهیم. (۱۳۸۵). «بررسی نگرش اعضای هیأت علمی نسبت به علل مهاجرت نخبگان به خارج از کشور (مورد مطالعه: دانشگاه مازندران)». *نامه علوم اجتماعی*. شماره ۲۸: ۸۰-۵۶.
- سلمانی، وحید و شریعت، محمدعلی. (۱۳۹۷). «بررسی تاثیر تسهیلات و حمایت‌های بنیاد ملی نخبگان بر تمایل دانشجویان و دانش آموختگان صاحب استعدادهای برتر و نخبه به مهاجرت». *پنجمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و حسابداری*. تهران، انجمن مدیریت ایران.
- فلاحتی، کیومرث و منوریان، عباس. (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مهاجرت نخبگان (سرمایه‌های انسانی) و ارائه راهبردهای مناسب برای پیشگیری از این پدیده». *نشریه دانش و توسعه*. پاییز ۱۳۹۲، دوره ۱۵، شماره ۲۴: ۳-۱۰۲.
- کاظمی پور، شهلا. (۱۳۸۳). «زمینه‌ها و بسترهای علمی و اجتماعی فرار مغزها». *مجموعه مقالات همایش مسائل، مشکلات و چشم اندازهای اشتغال دانش آموختگان آموزش عالی در ایران*. تهران، جهاد دانشگاهی.
- کیانی، کوشای شهریاری پور، رضا؛ فرشید، مرادی و صدر، حسین. (۱۳۹۷). «*مدل سازی ساختاری عوامل مؤثر بر گرایش به مهاجرت دانشجویان نخبه از کشور در دانشگاه سمنان*». *نامه آموزش عالی*. دوره ۱۱، شماره ۴۴: ۱۲۱-۱۵۱.
- گیدنز، آتنوئی. (۱۳۷۱). *نظريات جامعه شناسی معاصر*. متوجهه صبوری. تهران: نشر نی

- Akman, V. (2011). “**Factors in flouncing international student migration: A survey and evaluators of Turkeys case**”. Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business, 13(3).
- Bang, J. T & M. (2011). “**Brain Drain Institutions of Government : Educational Attainment of Immigrants to the US 1988-1998**”. Economic Systems, Vol. 35. NO. 3. PP. 335-354.
- Benedict, O. H. & W.I. Ukpere. (2012). “**Brain Drain and Development: Any Possible Gain from the Drain?**”. African Journal of Business Management, VOL. 6. No. &. PP. 2421- 2428
- Goldsmith. R. (1996). “**Studying Temperament Via Construction of the Toddler Behavior**”. SRCD (Society for Research in Child Development), volume 67.
- Hercog, Metka & van de Laar, Mindel. (2017). “**Motivations and Constraints of Moving Abroad for Indian Students**”. Migration & Integration, DOI 10.1007/s12134-016-0499-4, pp. 749-770.
- Lee, Everett, S. (1996). “**A Theory of Migration**”. Demography, University of Pennsylvania. Vol.3, No.1. pp47-57.
- Murakami, Y. (2010). “**Japans brain drain an analjsis of Japanese researches living in the United States**”. The Japanese Economy, 37(2), 23-57.
- Panahi, R. (2012). “**Factors Affecting Bran Drain from Iran**”. Journal of Basic and Applied Scientific Research. Vol. 2. No. 3. pp. 3003-3015.
- Ribeiro, J. S; C. Conceicao; J. Pereira; C. Leone; P. Mendonca; M. Temido ; C. P. Vieira & G. Dussault. (2013). **Health Professional Moving to ... and from Portugal**. Health Policy, In Press.
- United Nations. (2013). “**International Migration Report**”. Department of Economy and Social Affairs, Population Division.